

Recenzia

Mikulica O., Grim T., Schulze-Hagen K. & Stokke B. G. 2017: The Cuckoo. The Uninvited Guest. Wild Nature Press, Plymouth, U. K.

160 strán, 235 farebných obrázkov, ISBN 978-0-9955673-0-6, formát 24,5 × 24,5 cm, cena viazaného výtlačku 24,99 GBP.

O kukučke obyčajnej bolo publikovaných už mnoho vedeckých a odborných článkov ako i samostatných kníh. Napriek tomu vychádzajú stále ďalšie, ktoré sa z rôznych pohľadov a rôznym spôsobom snažia priblížiť život tohto známeho ale ešte dodnes nie úplne poznaného vtáka. Po minuloročnom vydaní úspešnej knihy jedného z najznámejších odborníkov na hniezdny parazitizmus N. B. Daviesa *Cuckoo: Cheating by Nature*, už na jar tohto roku vyšla v anglickom jazyku ďalšia monotematická publikácia o kukučke *The Cuckoo. The Uninvited Guest* z pera skúsených a medzinárodne uznávaných odborníkov na kukučiu problematiku Tomáša Grima, slovenskému čitateľovi známeho aj ako spolueditora a spoluautora prvej slovenskej *Ornitologickej príručky*, Karla Schulze-Hagena, spoluautora najlepšej knihy o vtákoch za rok 2012 *Reed Warblers – Diversity in a Uniform Bird Family* vyhlásenej British Birds/Brithish Trust for Ornithology a Bårda Gunnara Stokkeho. Všetci traja sú známi aj ako autori viac ako stovky vedeckých článkov o kukučke obyčajnej a hniezdnom parazitizme publikovaných v prestížnych medzinárodných časopisoch. Niet preto divu, že k napísaniu predslovu k tejto knihe sa podujal práve Nick Davies, nestor behaviorálnej ekológie a priekopník moderného výskumu kukučiek.

Recenzovaná kniha sa svojím spracovaním výrazne líši od všetkých predchádzajúcich. Autori pri jej písaní pritom stavili na jednoduchosť a zrozumiteľnosť textu prístupného i pre širokú laickú verejnosť a bohatú obra-

zovú prílohu, kde okrem obrázkov v texte viac ako polovicu celého rozsahu knihy tvoria celostránkové farebné fotografie. Ich autorom až na niekoľko výnimiek je známy moravský fotograf prírody Oldřich Mikulica, ktorý sa fotografovaniu kukučky a dokumentovaniu jej života venuje už viac ako 40 rokov. Práve za fotografiu kukučky ako prvý fotograf z východnej Európy získal i ocenenie Európsky fotograf divo žijúcich zvierat za rok 2011. Podrobný život tohto vtáka sprístupnil divákovi tiež v dokumentárnom filme *Hýčkaný vetřelec*, za ktorý dostal na Ekofilme v roku 2010 cenu Ministerstva životného prostredia. Práve preto, a určite právom, je Oldřich Mikulica i na prvom

mieste autorského kolektívu tejto publikácie a je mu v nej venovaná i samostatná kapitola.

Na prvý pohľad by sa preto mohlo zdať, že v prípade tejto knihy ide skôr o obrazovú publikáciu doplnenú informatívnym textom, ako o odbornú publikáciu, ale opak je pravdou. Technicky dokonalé a umelecky pôsobivé obrázky neplnia len estetickú funkciu, ale významne dopĺňajú text celej knihy. Veď len ťažko si možno iba zo samotného opisu predstaviť tú obrovskú námahu kukučieho mláďaťa pri zbavovaní sa hostiteľových vajec či mláďat z hniezda (str. 79 – 80 a 94 – 95) alebo až takmer sizyfovské úsilie pestúnskych rodičov vynakladané pri výchove kukučiek (str. 108 – 112, 130, 134 – 145). Mňa osobne okrem iných zaujali pritom najmä fotografie na str. 44 a 66 – 69, ktoré poskytujú priamy dôkaz agresivity trsteniarikov veľkých voči živej kukučke pri hniezde, pretože väčšina našich doterajších poznatkov o správaní sa hostiteľov k hniezdnemu parazitovi sú založené zväčša len na pozorovaní, resp. experimentoch s umelými atrapami. Tieto ale aj ďalšie scény zo života našej kukučky prezentované v knihe sú väčšine laickej ale i odbornej verejnosti nedostupné.

Avšak nielen samotné obrázky, ale i text k nim je dôležitým zdrojom informácií. Napríklad v texte pri obrázku na str. 46 sa čitateľ môže dozvedieť, že sfarbenie hrdzavej morfy samíc kukučky nemusí predstavovať predátorské mimikry, konkrétne sokola myšiara, ale môže byť dôsledkom pedomorfizmu, t.j. zachovania juvenilného sfarbenia do dospelosti. Vysoko výpovedné, hoci pre niekoho možno až dramaticky pôsobiace, sú i bez textu obrázky na str. 90 – 91, ktoré na rozdiel od všeobecnej predstavy rozmaznávaného votrelca poukazujú aj na neľahký život mladých kukučiek. Kniha, ktorá by takto fotograficky detailne doložila život kukučky dodnes nevyšla.

Po obsahovej stránke sa kniha zaoberá všetkými aspektmi života a rozmnožovania kukučky, a to od jej príletu na hniezdiská, výberu hostiteľa a samotného parazitovania jeho hniezda až po výchovu kukučích mláďat a ich osamostatnenie a migráciu, vrátane koevolučných vzťahov medzi dospelou kukučkou a jej

hostiteľmi. Hoci je kniha venovaná osobitne našej kukučke obyčajnej, čitateľ sa v nej v krátkosti dozvie aj o iných hniezdných parazitoch a ich parazitických stratégiách (str. 14 – 15 a 119 – 121). Škoda len, že tu nenájdeme aj vysvetlenie ako a hlavne prečo sa takýto parazitický spôsob rozmnožovania u kukučky a iných druhov hniezdných parazitov vlastne vyvinul. Možno by sa tým aspoň čiastočne poopravila i ďalšia miskoncepcia, ktorá prekvapujúco ešte stále pretrváva dokonca aj u našich učiteľov prírodopisu, a to, že kukučky parazitujú hniezda iných vtákov preto, lebo sa živia chlpatými húsenicami, ktorými by nemohli kŕmiť vlastné mláďatá nakoľko tie nie sú schopné ich ešte stráviť. Pre laického čitateľa bude zaujímavou určite aj kapitola zoznamujúca ho so spôsobom a metódami výskumu kukučiek a hniezdného parazitizmu od najstarších čias až po dnešnú dobu a mementom je predposledná kapitola zaoberajúca sa ďalším osudom tohto druhu v našej prírode.

Samotný text je pritom dobre čitateľný aj pre anglicky menej zdatného čitateľa, pútavý a vysoko aktuálny, prezentujúci staršie, ale i najnovšie poznatky o danom druhu. Hoci z dôvodu lepšej zrozumiteľnosti knihy pre bežného čitateľa sa môže odborníkom zdať text pomerne jednoduchý, i pre nich prináša veľa nezodpovedaných otázok, nových myšlienok a inšpirácie do ďalších výskumov. Napríklad stále ostáva otvorená otázka, či kukučka skutočne vyberá na parazitovanie hniezda tých hostiteľov, ktorých vajčká sú najviac podobné jej vajčkam, a či vôbec pozná sfarbenie svojich vlastných vajčiek. Podobne nepoznáme ani odpoveď na to, či kukučka ničí neparazitované hniezda potenciálnych hostiteľov skutočne preto, aby ich prinútila opäť zahniezdiť a mohla ich tak parazitovať alebo preto, že tým získava potravu ako iní predátori. Napriek kvalitne a vysoko odborne spracovanému textu mi v ňom však chýbajú odkazy na použitú literatúru, ktoré by umožnili záujemcom o hlbšie štúdium kukučieho parazitizmu lepšie sa zorientovať v danej problematike. Hoci asi chápem rozhodnutie autorov nerušiť text množstvom literárnych odkazov, číselné odkazy na literatúru a jej úplný

zoznam na konci knihy by možno tento problém elegantným spôsobom vyriešili. Snáď tak autori učinia pri jej ďalšom vydaní/vydaniach.

Čo sa týka technickej a odbornej kvality spracovania knihy, našiel som v nej len niekoľko nepodstatných nezrovnalostí, ktoré tu uvádzam skôr len na dovysvetlenie pre potenciálneho čitateľa. Na str. 76 – 77 sú zobrazené násady „ďalších“ (other) hostiteľov kukučiek, vrátane trsteniarika veľkého (str. 76 vľavo hore). Násady tohto hostiteľa spolu s vajčkami kukučiek v nich sú však už prezentované na str. 74, takže určite sa nejedná o „ďalší“ druh hostiteľa. Na str. 84 sa autori zas pýtajú, či odpudivo zápachajúci sekrét produkovaný mladými kukučkami má podobné chemické zloženie ako sekrét dudkov chochlatých. Tu by bolo treba ale čitateľa upozorniť, že u kukučiek je tento sekrét vylučovaný z kloaky, je teda pravdepodobne produktom tráviacej (urogenitálnej?) sústavy, kým u dudkov z nadchvostovej žľazy, čo môže do značnej miery ovplyvňovať i samotné zloženie týchto sekreťov. Navyše predbežné výsledky chromatografickej analýzy sekreťu kukučky obyčajnej naznačujú jeho odlišné chemické zloženie aj v porovnaní s inými druhmi kukučkovitých (konkrétne kukavicou chochlatou; Röder et al. 2016). Podobne pri otázke na str. 86 ohľadom možných sexuálnych rozdielov v personalite mladých kukučiek mi chýbajú najnovšie publikované poznatky, alebo aspoň komentár k nim, týkajúce sa žadoniaceho sprá-

vania kukučiek a ich pohľavia (viď Abraham et al. 2015).

Tieto, prípadne niektoré ďalšie nezrovnalosti, ktoré si možno pozornejší čitateľ ešte všimne, však nijakým spôsobom neznižujú hodnotu tejto poučnej a svojimi fotografiami dych vyrazajúcej knihy. O jej kvalite ostatne vypovedajú aj mnohé pozitívne zahraničné ako i domáce ohlasy u laickej a odbornej verejnosti. Publikácia bola už napríklad britským časopisom BBC Wildlife označená aj za Knihu mesiaca. Ostatne, prvé pozitívne hodnotenia dvoch svetovo významných ornitológov Tima Birkheada a Franza Bairleina si čitateľ môže prečítať už na obale samotnej knihy. Knihu preto vrelo odporúčam nielen odborníkom, ale pre jej estetickú hodnotu a ľahký pútavý text i všetkým ostatným záujemcom o vtáky a milovníkom prírody vôbec.

Literatúra

- ABRAHAM M. M., POŽGAYOVÁ M., PROCHÁZKA P., PIÁLKOVÁ R. & HONZA M. 2015: Is there a sex-specific difference between parasitic chicks in begging behaviour? — *Journal of Ethology* 33: 151–158.
- RÖDER G., BAGLIONE V., BOLOPO D., MARCOS J. M., TRNKA A. & CANESTRARI D. 2016: Small emissions with major consequences: Specialized malodorous defenses in birds. — Pp.: 281–302. In: SCHULTE B. A., GOODWIN T. E. & FERKIN M. H. (eds.): *Chemical signals in vertebrates* 13. Springer, London.

Alfréd Trnka
Trnavská univerzita
E-mail: atrnka@truni.sk

Došlo: 14. 7. 2017

Online: 28. 7. 2017